

Dan Nissen

Aakjær mellem land og by

Inger-Lise Hjordt-Vetlesen: *Flugtens fængsel*. Odense Universitetsforlag, 1981, kr. 73,25

Da Jeppe Aakjær i midten af 1880'erne rejste til København for at tage præliminæreksamen på Blaagaards seminarium, rejste han fra et bondesamfund, der i hans barndom var »saa primitivt som for tusinde Aar siden«, og hvor »Jernalderen ikke alle Vegne var naaet frem, hverken til Vogne eller andre Markredskaber.« Det der mødte ham i København var noget han havde snuset til i sin lærers bibliotek, det var et samfund, hvor »Kræfterne brødes i Literaturen og på andre Aandsfelter, men (hvor) Brydningen var endda stærkere på Politikens Omraade. Ja, naaede helt ned til de haandgribelige Ting, til Industri og Erhvervsliv.« Således formulerer Aakjær det selv i første bind af sine erindringer: »Fra min Bitte-Tid«.

Det var et utroligt spring at tage, et spring fra et gammelt traditionsbundet, natur- og skæbnebåret univers til et nyt fornuftsbaarent. Aakjær blev det nyes fortaler. Han havde et bevidst tilhørsforhold til socialdemokratiet og agiterede for oplysning og udvikling, troede på fremskridtet og den menneskelige fornuft. Men samtidig stod han med fødderne solidt plantet i bondesamfundet, der var hans erindrings- og erfaringsverden, og samtidig med at han agiterer for fremskridtet, bliver utopibillederne af det fremtidige samfund hentet fra hans egen fortidige erindringsverden, krydret med mere lighed og frihed.

Den bevægelse Aakjær gennemlevede var ikke hans alene. Industrialiseringen betød en massiv afvandring fra landet til byen, og den voksende arbejderklasse der blev socialdemokratiets basis havde i høj grad erfaringer til fælles med Aakjær. I hans naturlriske billeder og skildringer af bondearbejdets velsignelser, kunne mange genfinde sig selv, eller rettere: genfinde drømmen om et fremtidigt samfund organiseret i fortidens billede. Selv løste Aakjær sin konflikt mellem bondearbejdet og den intellektuelle tilværelse som skribent ved at slå sig ned på gården Jenle som bonde, samtidig med at han skrev sine romaner. Og arbejderklassen? Ja her blev man overladt til den passive konsumtion af lyriske,

harmoniserende idylbilleder som Aakjærs romaner også indeholder og som i årtier fremover blév kolporteret videre i giro 413.

De to verdener og Aakjærs pendlen imellem dem er udgangspunktet for Inger-Lise Hjordt-Vetlesen i bogen *Flugtens fængsel*, hvor hun analyserer 3 af hans romaner og viser, at de på »én gang rummer både Aakjærs samfundsengagement og agitationsgrundlag og samtidig skrives på det erindringslag, som udgjorde den emotionelle dynamik bag hans kunst.« (p. 21-22). De tre romaner er *Bondens søn* (1899), *Arbejdets glæde* (1914) og *Jens Langkniv* (1915), der analyseres modsat kronologien, fordi den sidste er den mest vellykkede. Den flugt, titlen taler om, er flugten fra landet til byen, en flugt, som Aakjær fængsles til i en gentagende tekstlig bearbejdning. Og sammenstødet mellem de to verdener er ikke smertefrit, for i hans romaner kan man, mener Hjordt-Vetlesen, konsekvent genfinde en interferens mellem den civilisatoriske fornuft, der markerer sig i romanernes episke forløb og emotionelle naturlyriske beskrivelser, og beskrivelser af almuetyper der konstant bryder det episke forløb, fordi de hentes fra andre erfarings-sammenhænge.

Da det perspektiv i mine øjne er bogens vigtigste bidrag til forståelsen af Aakjær, er det det, jeg i det følgende vil koncentrere mig om.d

Bondens søn, som Aakjær selv karakteriserede som en selvbiografisk roman, placerer Hjordt-Vetlesen sammen med *Arbejdets glæde* som udviklingsromaner der beskriver hovedpersonens udvikling frem til det afklarede punkt, hvor han »har erobret sig selv og behersker sine egne indre og ydre kraftkilder.« (p. 21). Men hun påviser, at Aakjær rent faktisk ikke kun skriver udviklingsromaner, for »lige så insisterende Aakjær gennemskriver individets dannelse, lige så troligt skriver der sig så at sige andre mønstre igennem i hans romaner, der truer med at hæmme eller nedbryde udviklingsforløbet.« (p. 21). Og det der sætter sig igennem bag om ryggen på Aakjærs bevidste intention er netop »erindringerne om barndommens naturkontakt og de sære tiloversblevne skæbner i landsbymiljøet...« (p. 21). Det skaber brud i udviklingsromanernes forløb, den episke struktur gennemhules og brydes af billeder hentet andet steds fra. Det er derfor Aakjærs romaner set fra et traditionelt æstetisk-litterært synspunkt ikke er vellykkede, men falder fra hinanden, og det er netop i disse brud Hjordt-Vetlesen sætter ind med sin analyse og finder de interessante størrelser der bruges i den nye læsning af hvad der er på færde i teksterne.

»De sære tiloversblevne skæbner« er ofte almuetyper som Aakjær kredser om med en skrækblandet fascination af deres utæmmede vildskab, stivsindede stædighed og horrible egensind. Jens Langkniv er på mange måder en sådan type, og når romanen for Hjordt-Vetlesen er den mest vellykkede, hænger det netop sammen med, at i denne roman skal figuren ikke presses ind i et dannelses- eller udviklingsforløb, men får lov til at stå som det den er: en type med grundlæggende og simple karakteregenskaber som styrke, mod, udholdenhed m.m. Også i de andre romaner finder vi dem. I *Arbejdets glæde* fortælles historien om Visti og hans socialutopi, der er en forudgriben af husmandslovgivningen: hver mand skal have jord nok til at brødføde sig og sin familie. Men denne historie afbrydes for at Aakjær kan skildre Jørgen Tidselbjærg, hvis historie oprulles som en slags slægtssaga om stærke naturer og stædige gemytter.

Hjordt-Vetlesen stopper ikke ved påvisningen af disse brud, men går videre og viser hvordan Aakjær har svært ved at gestalte den utopi som Visti skal være bærer af. Den tænkes gennem Visti og vi præsenteres for den gennem hans docerende tankerække eller didaktiske foredrag. Fortællerattituden bliver en tilskuerposition og skildringen et genremaleri. Heroverfor står Jørgen Tidselbjærg-sagaen som præget af sanselighed og kraft og gennemtrængt af en driftssymbolik der bliver truende. Her skriver Aakjær, mener Hjordt-Vetlesen, på sine erfaringer og ikke på tillærte romanstrukturers konventioner.

Andre steder som f.eks. i *Bondens søn*, sætter interferensen sig igennem helt ned i syntaksen. Udviklingshistorien ender med hovedpersonens Jens' overtagelse af den fædrene gård, selvom han tidligere har været stærkt tiltrukket af den store verdens liv. Den tilsyneladende, på overfladen harmoniske løsning imødegås ubevidst af en stigende tekstlig desperation der sætter sine spor i en opløsning af syntaksen: subjektet glider ud af teksten, bevægelserne handler med Jens og i hans plejlen er der en understrøm af aggressivitet og destruktionslyst.

Der er nogle vigtige perspektiver i den form for tekstlæsning Hjordt-Vetlesen her gennemfører. Hun kommer tæt på teksterne og bruger metoden til at påvise nogle uklarheder, der ellers har været forklaret med »ringe kunstnerisk gestaltning«. Det er det også, men det er unægteligt mere interessant at få at vide hvorfor Aakjær skriver i disse brud, og at der ikke bare er tale om mangel på talent, men at det er den labile sociale position han befinder sig i, der får ham til at skride mellem forskellige oplevelsesformer.

Mere problematisk er bogens analyse af Aakjærs kvindebillede, der også er bundet til fortællestemmens brudthed. Kvindeligheden er, mener Hjordt-Vetlesen, et symbolsk fortætningspunkt for det underliggende psykiske lag der bryder epikken. Mens mandefigurerne er bærere af den udvikling bøgerne vil beskrive, altså skal ses som Aakjærs forsøg på restløst at tilpasse sig civilisationens fornuft, så er kvindefigurerne ofte knyttet til noget uklart og farligt: sump, mose, urenhed, snavs og søle. Denne farlige og erotiske kvindelighed truer med at opløse det rationelle mandsunivers. Hjordt-Vetlesen mener, at romanernes kvindebillede, sammenholdt med erindringernes beskrivelse af moderen viser, at en »uudgrundelig og æggende dimension omkring kvinden er en stabil orienteringsramme for Aakjær.« Og hun skriver videre om moderen, at der tillægges hende en udefinerbar længsel, der svarer til de længsler, som Aakjær forsøger at billedliggøre i sine romaner, dvs. socialutopien.

Ved således at gøre Aakjærs meget konstante kredsen om kvindebilleder til et blot og bart symbolsk udtryk for hans sociale længsel, forkorter Hjordt-Vetlesen en vigtig dimension i forståelsen af forfatterskabet. Det vil nemlig ikke være uoverkommeligt at eftervise, at der er en god del fortrængt seksualitet i Aakjærs romaner, og at også moderbinding optræder som vigtig element, enten direkte eller forskudt og forklædt som naturbesyngelse, hvor så naturen er stærkt erotiseret og ofte bundet til en moder- eller kvindefigur. Og hvis man læser Aakjærs erindringer, er det slående og overraskende, at man faktisk først, da han skal skilles, opdager, at han har været gift og har børn. Det er ikke mange linjer og ikke megen interesse han investerer i denne del af sit liv, i stedet vandrer han Jylland tyndt og suger natur og mennesker til sig, som senere omsættes i romaner og skrivelser. Aakjær synes altså her at have et mudret punkt, som han gør alt for ikke at rode op i. Og Hjordt-Vetlesen gør det altså heller ikke i tilstrækkelig grad. Derfor får hun ikke diskuteret forholdet mellem det almene og det specifikke i Aakjærs situation og måden at give den udtryk på.

Aakjær og hans romanpersoner flygter: fra landet, men også fra byen. Flugten bliver et fængsel, der tvinger Aakjær til en gentagende tematisering, og netop denne kunstneriske skaben giver ham den identitet, som han ellers føler at hans sociale situation unddrager ham. Det er Hjordt-Vetlesens fortjeneste, at der er blevet kastet nyt lys over Aakjærs kunst.